
ZPRAVODAJ
TECHNICKÉHO
MUZEA V BRNĚ

3

1974

Pro muzejní pracovníky, odborný aktiv a spolupracující instituce vydává Technické muzeum v Brně.

TECHNICKÉ PAMÁTKY

HAMRY - technické památky v přírodě

/ze studijní cesty v oblasti jižních a jihozápadních Čech/

Pro doplnění expozice o vývoji železářství v oblasti Moravského krasu ve Staré huti v Josefově o hamerské výrobní zařízení podnikli pracovníci TM Brno Ing. A. Máca a J. Merta spolu s Ing. Z. Raslem z NTM Praha tematickou studijní cestu do té oblasti Čech, kde se uvedená zařízení dosud vyskytují. Morava je na hamry chudá, prakticky nezůstal zachován žádný z objektů, přežily pouze místní názvy a vzpomínky v povědomí lidí. Situace v Čechách je zatím lepší o to, že existuje více než 20 objektů dochovaných v terénu, avšak zdá se, že nic nezabrání opakování příběhu o zániku hamrů, tak dobře známého z Moravy.

Geograficky se výskyt těchto technických památek dokládajících přechod kovářské výroby od výroby ruční k výrobě strojové omezuje na území v minulosti hospodářsky a průmyslově zaostalá, neboť pouze tato skutečnost umožnila zachování hamrů až do nedávné minulosti. Ve velké většině hamry pracovaly až do padesátých, v ojedinělých případech do 60-tých let tohoto století. Nalézají se především v okolí Trhových Svin, povodí horního toku Vltavy, podhůří Šumavy a na Nepomucku. Všechny objekty, ať se již vyskytují ve kterékoliv oblasti, spojuje jeden společný jev - chátrají. Jejich současný stav je poznamenán nezájmem veřejnosti nebo lépe řečeno těch institucí, které by zájmy veřejnosti měly zastupovat. Stav jednotlivých objektů je různý - podle finančních možností majitelů, kteří se většinou snaží bojovat proti vlivům přírody a živlů. Zůstává však skutečností, že již pouze asi dva ze všech hamrů jsou schopny provozu. Většinou již chybí vantroky, vodní kola jsou rozpadlá a samozřejmě i vnitřní zařízení není v ideálním stavu. Jsou ovšem i objekty řádně zapsané v seznamu státem chráněných památek, které již ve skutečnosti neexistují /např.

hamr Branná/. V některých případech se dostaly hamry do rukou nových vlastníků, kteří pro účely rekreace upravují pouze obytnou část objektu, zatímco výrobní část je ponechána osudu.

Jediným potěšujícím okamžikem z cesty je návštěva hamru v Dobřívě u Rokycan. Tento velký hamr, poháněný čtyřmi vodními koly a vzácně vybavený strojním zařízením z 2. poloviny 19. století, byl zachován pouze rozhodným postojem obyvatel Dobřívě a odpovědným přístupem zástupců MNV. Bohužel tento vztah je ojedinělý, příklad nezájmu o opravený hamr v Železně Rudě je typickým dokladem. Jistou nevýhodou hamrů pro jejich společenskou aktivaci je jejich většinou naprostá odlehlost od okolních sídlišť, komunikací a turisticky navštěvovaných oblastí, leží totiž většinou v opuštěných údolích na potocích, které jim dodávaly vodní energii.

Všechny uvedené hamry, které jsme navštívili, byly původně poháněny vodními koly na vrchní vodu, jejichž ϕ se pohyboval od 2,2 m do 3,5 m. Vlastní hamr byl poháněn samostatnou pohonnou jednotkou. Většinou šlo o kladiva chvostová, pouze na hamru v Dobřívě jsou dvě ze čtyř kladiv nadhazovací. Další vodní kolo sloužilo k pohonu měchů většinou zabudovaných v podstřeší poblíž vyhřívací pece. Někdy toto vodní kolo pomoci převodů pohánělo pískovcový brus o ϕ až 1,2 m, který sloužil k broušení vyrobeného nářadí. V některých případech byl brus poháněn samostatným kolem. Hamr byl vybaven minimálně jednou vyhřívací pecí /v některých případech až třemi - Kudrlův hamr/, poněvadž pod hamerským kladivem bylo zpracováváno železo za tepla. Vyhledávanou surovinou v poslední době byly železniční nákolky, které byly rozsekávány za tepla, později rozřezávány autogenem. Výrobky se řídily místní poptávkou, která se v kraji lišila. Tak v podhůří Šumavy byly vyráběny nástroje pro práci v lese a zpracování dřeva /Čachrov, Městiště/, v hamrech ležících více v kraji nářadí pro polní práce /Podhůří/. Některé z hamrů vyráběly i větší výkovky a byly zčásti začleněny do průmyslové produkce /Dobřív, částečně i Srby, Malenice/. Většina hamrů byla v činnosti až do nedávna. Poté, kdy výroba v nich byla zastavena, byly zapsány do seznamu chráněných památek a počaly nezadržitelně chátrat. Až na některé uvedené vy-

jiníky jsou odepsány a jediným dokladem k tom, jak vypadaly a jak pracovaly, zůstane pár zažloutlých fotografií, film o hamrech a hamernících a potom už jen hromady rozvaleného kamení. Spolu s hamry zaniká i zajímavé řemeslo, které dnes ovládá necelá desítka lidí ve věku 60-80 let.

Zvrat nepříznivé situaci by mohlo přinést pouze okamžité rozhodnutí kompetentních orgánů, které by upozornily na společensko-politický význam technických památek a jejich podíl na formování společnosti.

Větrný mlýn v Kuželově

Pracovníci odboru vědy a techniky Technického muzea pokračovali i ve třetím čtvrtletí tohoto roku v restauračních a rekonstrukčních pracech na areálu kuželovského mlýna. Ve spolupráci s KSSPOPO v Brně se věnovali nejen poradensko-technické činnosti a vedení prací po stránce technické, nýbrž připravovali i technické výkresové podklady pro rekonstrukci chybějících částí a zajistili i odbornou restauraci některých kovových děl, kterou provedli pracovníci muzejních dílen.

Vlastní práce na interiéru mlýna vstupují již do závěrečného stadia. Většina děl náhonového ústrojí byla nově vyrobena, poněvadž stav původních byl velmi špatný. Byla zhotovena nová křídla větrného kola, hlavní hřídel, který byl již i uložen na své místo, části palečného kola, cévové kolo a opravena mouchnice. Ve všech třech podlažích byly vyměněny nebo opraveny a nově položeny podlahy, nová schodiště, dveře a připravena nová okna. Velmi obtížná demontáž staré hlavní hřídele a zejména zpětná montáž hřídele nové, výměna hlavních nosných trámů druhého podlaží a přemístění a montáž mlýnských kamenů proběhly přes značnou rizikovost této práce hladce, vzhledem ke zručnosti a zkušenosti pracovníků místního JZD.

Díky aktivitě pracovníků TM se podařilo zajistit dostatečné množství šindelové krytiny na střechu mlýna a též její odborné položení.

Lze předpokládat, že při zachování dosavadních pracovních postupů a pracovního tempa bude mlýn plně rekonstruován a uveden do provozu v průběhu roku 1975 - na počest 30. výročí osvobození naší republiky.

Vodní mlýn ve Slupu

Po jednáních, o kterých jsme informovali v minulém čísle tohoto zpravodaje, uskutečnila se dne 3. července dohodnutá prohlídka objektu na místě samém a jednoznačně bylo rozhodnuto celou strojovnu včetně Francisovy turbíny odstranit a nahradit šesti vodními koly na spodní vodu, jak tomu bylo původně před jejich nahrazením turbínovým pohonem. TMS na základě tohoto rozhodnutí zažádalo o povolení ke zrušení tohoto energetického díla. Zatím Geotest Brno pokračuje v pracích na statickém zajištění vlastní budovy.

Na budování mlynářského muzea v obci Slup Technické muzeum Brno úzce spolupracuje se zemědělským muzeem Praha, které vypracovává námět expozice a nyní se podílí na pořízení mlýnských zařízení. Ve mlýně bude instalováno funkčně staročeské složení i starý typ tzv. uměleckého mlýna s hranolovými vysévači a francouzskými kameny. Dále zde bude dokumentován podrobně vývoj mletí, **prosévání meliva**, vývoj pohonná síly a jejího převodu.

V Ý S T A V Y A E X P O Z I C E

Výstava VÝROBA VÍNA V MINULOSTI A DNES

Výstavu připravili pracovníci Národního polytechnického muzea v Sofii a instalovali v prostorách Technického muzea v Brně v rámci oslav 30. výročí vzniku Bulharské lidové republiky. Na řadě zajímavých exponátů, fotografií a dalšího dokumentačního materiálu byla znázorněna historie vinařství v Bulharsku a jeho současná vysoká úroveň.

Výstava byla zahájena dne 12. srpna a trvala do října 1974.

Výstava SOCIALISTICKÁ VÝSTAVBA SLOVENSKA VE FOTOGRAFII

Výstavu připravili pracovníci Technického muzea k 30. výročí Slovenského národního povstání. Na šedesáti fotografiích je dokumentována výstavba nejdůležitějších odvětví národního hospodářství a kulturního rozvoje Slovenska za uplynulých třicet let.

Výstava byla zahájena dne 22. srpna a skončila 30. září 1974.

Výstava ČESKÁ UMĚLECKÁ LITINA

Výstava připravená pracovníky Národního technického muzea v Praze a instalována v rámci spolupráce a vzájemné výmě-

ny výstav v Technickém muzeu v Brně. Na 270 vzácných exponátů dokumentuje vývoj železářství a uměleckého odlévání v českých zemích.

Výstava byla otevřena dne 10. září a potrvá do 13. října 1974.

VÝSTAVA JAK SE DŘÍVE CESTOVALO

Výstavu připravili pracovníci Národního technického muzea v Praze a instalovali v Technickém muzeu v Brně v rámci spolupráce a vzájemné výměny výstav obou muzeí. Znázorňovala celkový průřez historií používaných přepravních prostředků od nosítek, přes formanské vozy, dostavníky, bicykly, motocykly, automobily až k moderní železniční dopravě. Výstava byla doplněna cennými modely dopravních prostředků.

Výstava byla otevřena dne 10. září a potrvá do 15. října 1974.

Stálé expozice Technického muzea

VODNÍ ENERGETIKA

PARNÍ ENERGETIKA

PANORAMA, stereoskopické promítání barevných diapozitivů, uvedla ve III. čtvrtletí celkem 6 programů.

SBÍRKOTVORNÁ ČINNOST

V evidenci I. stupně sbírkových předmětů bylo zaznamenáno 1.867 přírůstkových čísel. Převážnou většinu tvoří publikace knihovny, kterou Technické muzeum získalo z pozůstalosti akademika Piška, dále elektronky, součásti zařízení větrného mlýna a umělecké odlitky.

Do Brna byly z Ostravy převezeny další renovované exponáty z oboru městské hromadné dopravy a to trolejbus Tatra T-400 a chassis trolejbusu stejného typu s částečnými řezy. Jejich přepravu z nádraží ve Slatině zajistil Tramvaj-klub. Trolejbus T-400 byl vyroben v n.p. Tatra Kopřivnice v roce 1953. V ostravské městské hromadné dopravě byl do roku 1971.

OD BORN Ā A V Ě Z K U M N Ā Ā Ā I N N O S T

Seminář k historii městské hromadné dopravy na Ostravsku

Ve dnech 12. a 13. září 1974 uspořádalo Technické muzeum v Brně spolu se závodní pobočkou ČVTS Dopravního podniku města Ostravy seminář k historii městské hromadné dopravy na Ostravsku. Konal se v přednáškovém sále Dopravního podniku města Ostravy a sešlo se na něm 72 účastníků.

První den jednání byly předneseny tyto referáty:

Ing. Miroslav B e r k a
Zahajovací projev

Lubomír B a u e r
Muzejní dokumentace oboru městská hromadná doprava

Ing. Rudolf P a v e l e k
K historii městské hromadné dopravy v Ostravě

Ing. Ladislav H o l u b
Vývoj trolejbusové dopravy v Ostravě

Dr. Ludvík L o s o s
Přehled historie městské hromadné dopravy v Severomoravském kraji

Karel G a r b a
Budoucí koncepce městské hromadné dopravy v Ostravě

V závěru prvního dne semináře se uskutečnila exkurse v Ústředních dílnách DP města Ostravy.

Na programu druhého dne semináře byla diskuse k předneseným referátům a exkurse "Po stopách zaniklých drah Ostravska".

Pro účastníky semináře a další zájemce o problematice městské hromadné dopravy byly vydány referáty ze semináře.

Výzkum a využití větrných mlýnů na Moravě a ve Slezsku

Úkol pokračoval měřeními základních technických parametrů a fotografickou dokumentací dalších objektů větrných mlýnů v Partutovicích v okrese Přerov, v Litultovicích, Hlavnici a Lhotce v okrese Opava. Jeden z nových přístupů k hodnocení technické památky - zpracování podrobné výkresové dokumentace - byl uplatněn u mlýna ve Skaličce u Hranic, kde pracovníci TM provedli podrobné zaměření a zakreslení jak stavební, tak i strojní části tohoto větrného mlýna. Podklady takto získané budou uplatněny nejen v rámci řešení výzkumného úkolu, ale též pro zhotovení funkčního modelu tohoto mlýna, s nímž se počítá pro reprízy výstavy "Větrné mlýny včera a dnes". Technické muzeum tak získá dva cenné dokumenty - model zděného větrného mlýna /v Kuželově/, který byl již vystavován, a sloupového větrného mlýna /ve Skaličce/ jako základní reprezentanty objektů, které se vyskytovaly na našem území.

Příprava semináře "90 let hrazení bystřin"

U příležitosti konání vodohospodářské výstavy v TMB, která se uskuteční v prosinci tohoto a v lednu příštího roku pod názvem Voda a život, bude ve dnech 21. a 22. ledna uspořádán seminář "90 let hrazení bystřin". Seminář uspořádá TMB společně s ČVTS - lesnickou sekcí a Čs. společností pro vědy zemědělské, lesnické, veterinární a potravinářské. V referátech, které budou na semináři předneseny, bude vzpomenuť činnosti služby LTM-HB za dobu 90 let v celé ČSSR. Přípravný výbor pod vedením Prof. Ing. O. Riedla sestavil návrh referátů a shromáždil příspěvky, které nyní TMB připravuje k otištění ve sborníku.

E D I Č N Í Č I N N O S T

Karel Garba:

ÚZKOROZCHODNÉ DRÁHY NA OSTRAVSKU, I. a II. díl

Vydavatel: Technické muzeum v Brně ve spolupráci s Dopravním podnikem města Ostravy

Recenzenti: Doc. Ing. Dušan Habarda
Ing. Rudolf Pavelek
Dr. Jaroslav Šaur

Odpovědný redaktor: Ing. Vladimír Herka

Návrh obálky: Dr. Jan Grina

Náklad: 1.500 výtisků

Vyšlo: III. čtvrtletí 1974

Publikace je vydána k 80. výročí zahájení městské hromadné dopravy v Ostravě a k 25. výročí trvání Dopravního podniku města Ostravy a je určena pro studijní a výzkumné účely.

K HISTORII MĚSTSKÉ HROMADNÉ DOPRAVY V OSTRAVĚ

Referáty ze semináře

Odpovědný redaktor: Ing. Vladimír Herka

Náklad: 250 výtisků

Stran: 58

Vyšlo: III. čtvrtletí 1974

Publikace obsahuje hlavní referáty přednesené na semináři "K historii městské hromadné dopravy," který se konal dne 12. a 13. září 1974 v Dopravním podniku města Ostravy. Je určena pro studijní a výzkumné účely Technického muzea v Brně.

K N I H O V N A A D O K U M E N T A Č N Í S B Í R K Y

Knihovna Technického muzea připravila u příležitosti oslav SNP výstavku literatury, která se vztahuje k budování socialistického průmyslu a ochraně památek za posledních 30 let na Slovensku. Výstavka byla součástí výstavy dokumentárních fotografií, kterou k tomuto významnému výročí připravili pracovníci odboru vědy a techniky.

Rozvíjející se odborná práce na úseku tvorby expozic a nových výstav vyžaduje soustavnou spolupráci odborných pracovníků a muzejní knihovny. Pracovnice knihovny zajišťuje potřebnou literaturu z naší knihovny, pokud se však žádané publikace nevyskytnou, zařizuje jejich získání prostřednictvím meziknihovní výpůjční služby v Brně i v mimobrněnských knihovnách.

ŘÍZENÍ A ORGANIZACE

Technickému muzeu v Brně se dostalo obzvláštního uznání v tom, že z jeho pracovníci ředitel Ing. Miroslav BERKA a vedoucí odboru vědy a techniky Ing. Vladimír HERKA byli vyznamenáni čestným odznakem města Poznaň za zásluhy, které Technické muzeum vyvinulo při realizaci kulturních čs.polských styků, zejména v rámci týdne družby Jihomoravského kraje a Vojvodství poznaňského. Odznaky byly předány na oficiálním shromáždění mimořádného zasedání KNV, svolaného k této příležitosti.

V průběhu čtvrtletí navštívili Technické muzeum oficiální představitelé zahraničních technických muzeí. V měsíci července shlédl závěr výstavy "Městská hromadná doprava v Budapešti" ředitel Kőzlekedési Museum v Budapešti s. Prof. Dr. Béla CZÉRE, který současně informoval o velmi příznivém stanovisku maďarského ministerstva dopravy při převodu některých exponátů do ČSSR do sbírek TM.

Zahájení výstavy "Výroba vína v minulosti a dnes", pořádané na počest 30. výročí vzniku BLR, se zúčastnil ředitel Polytechnického muzea v Sofii Ing. Alexandr VOLČEV. Své návštěvy využil k projednání některých společných problémů při zajišťování provozu ústavu a k nabídce vzájemné spolupráce, která bude spočívat ve výměně významných výstav a studijních pobytů odborných pracovníků.

V měsíci září se konalo další zasedání společného rakousko-československého přípravného výboru zajišťujícího oslavy 100. výročí narození významného světového vynálezce Prof. Ing. Dr. Kaplana. Za rakouskou stranu se zúčastnil ředitel Technického muzea ve Vídni Hfvt Ing. Rolf NIEDERHUEMER. V další části programu svého pobytu v Brně projednal ředitel vídeňského muzea ještě možnosti intenzivnější spolupráce zejména v úseku dokumentace průmyslové revoluce v našich zemích.

ROH

Odborářská práce se v Technickém muzeu v uplynulém čtvrtletí soustřeďovala jednak na plnění usnesení 5. a 9. plenární schůze ÚRO o zabezpečení celkové odborářské činnosti se zvláštním zřetelem na práci úsekových důvěrníků. V oblasti péče o pracující byly podniknuty první kroky k získání vhodného objektu pro rekreaci zaměstnanců. Komise sociální zajistila 2 místa pro děti našich pracovníků v pionýrském táboře ZV ROH Šmeralových zavodů v Krasové u Sloupu, výběrové rekreace ROH v lázních Lukačovicích se zúčastnila 1 pracovníce.

Brigáda v Litenčicích

Dne 16.11.1974 se uskutečnila celoustavní brigáda zaměstnanců v depozitáři TM v zámku Litenčice. Byly provedeny konservační práce v některých oborech sbírkového fondu, různé stavební a úklidové práce.

Zahraniční exkurse

V září letošního roku navštívili sbírky oboru MHD opět švýcarští a angličtí turisté. Prohlédli si exponáty ve vozovně v Brně-Husovicích, budoucí areál muzea městské hromadné dopravy v Líšni a potom vozy, které pro naše sbírky připravuje Dopravní podnik města Ostravy v Ostravě. Vysoce ocenili kvalitu renovovaných vozidel a obětavost brigádníků, pracujících o volných sobotách v Líšni na zprůjezdění muzejní trati.

Areál budoucí dopravní haly TM v Líšni si prohlédli v tomto čtvrtletí představitelé Dopravního muzea v Budapešti a Polytechnického muzea v Sofii.

Vodohospodářská skupina pro povodí Odry

Ve III. čtvrtletí členové vodohospodářské skupiny pro povodí Odry kromě pravidelných schůzí a návštěvních dnů v Oderském mlýně /vždy 2. čtvrtek v měsíci/ navštívili dne 15.6.1974 spolu s dobrovolnými ochránci vod TISU - svazu pro ochranu přírody a krajiny v Ostravě širší areál "Oderského mlýna" v Bartošovicích v úseku dvou sousedních železničních stanic Životice a Studénka nad Odrou. Od odborných průvodců vyslechli hydrologické a klimatologické údaje, při návštěvě muzejního pracoviště výklad o jeho vzniku a poslání. Byl to první pokus nalézt definitivní naučnou stezku, na které by leželo i zájmové muzejní pracoviště "Oderský mlýn" jako nedílná součást tohoto zajímavého vodního prostředí s mnoha přírodními a technickými relikty během posledních pěti století téměř nezměněných.

Ve sbírkotvorné činnosti bylo pokračováno, do depozitáře "Oderský mlýn" bylo uloženo 101 publikací /svázané vodohospodářské časopisy z období předmnichovské republiky/ z pozůstalosti Dr. Ing. Šindlera, bývalého vodohospodářského podnikatele. Dále sem byla převezena odborná pozůstalost bývalého vodohospodáře OKD a předsedy vodohospodářského svazu pro povodí Odry Ing. Theodora Myslivce.

Dne 26. září, v rámci odborné činnosti, přednesl člen Ing. Ladislav Hep referát o osídlení řek československého povodí Odry.

Sekce Městské hromadné dopravy

Sekce městské hromadné dopravy odpracovala do konce 3. čtvrtletí již 5.500 brigádnických hodin bezplatně na zprůjezdění trati na úseku Stránská skála - Líšeň. Brigády pokračují v Lišni každou sobotu.

ZPRÁVODAJ TM v Brně vychází čtvrtletně. Zodpovědný redaktor
Ing. Vladimír Herka. Náklad 300 výtisků. Povoleno NVmB, č.292.

Pouze pro vnitřní potřebu - zdarma.

